

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd

DOI 10.5937/kultura1236062P
UDK 316.774:004.738.5(497.11)

originalan naučni rad

UPOTREBA VIKIPEDIJE U ISTRAŽIVANJU

Sažetak: *Vikipedija je savremeni fenomen koji, kao enciklopedija i socijalna mreža angažovana na razvoju informacione tehnologije, izaziva brojne polemike i kontroverze. Kao međunarodna zajednica posvećena ideji širenja znanja posredstvom novih medija, Vikipedija ima epistemološke, političke, društvene i ekonomske posledice, koje su važne za način na koji funkcionišu savremeno visoko obrazovanje i istraživanje. S obzirom na slabu proučenost ovog pitanja na našim prostorima, rad u prvom delu daje određenje Vikipedije kroz dimenzije enciklopedije, tehnologije i društvene mreže, s akcentom na odnos prema strukturi i statusu znanja, institucijama visokog obrazovanja i procesima produkcije i distribucije znanja. Drugi deo rada se bavi kritikom Vikipedije kroz posledice koje ona ima po status i strukturu znanja, karakter istraživanja i refleksiju društvenih, ekonomskih, političkih i kulturoloških okolnosti, u kojima Vikipedija nastaje i koje dalje posreduje na globalnom nivou. Treći deo rada sastoji se od prezentovanja rezultata eksplorativnog kvalitativnog istraživanja o upotrebi Vikipedije u naučnom radu u Srbiji.*

Cljučne reči: *enciklopedija, istraživački rad, društvena mreža, kritika*

Enciklopedija, kao sistematizovan skup opštih znanja ili sveobuhvatniji pregled ključnih pojmova i tema u okviru neke pojedinačne oblasti, ima nezanemarljivu ulogu u istraživačkom radu i obrazovanju.¹ Osim što je vrsta preliminarnе početne tačke u svakom istraživanju i sredstvo provere i unapređenja opšteg obrazovanja važnog za naučni rad, njena forma i razvoj reflektuju glavne karakteristike i sažeto javnosti predstavljaju ključne ideje i teorijska razmatranja određenog vremena. Svoju najznačajniju transformaciju enciklopedija doživljava u modernom

¹ Rad je doradeno saopštenje sa konferencije *Filozofija medija* održane na Cresu u septembru 2011. godine. Nastao je kao deo projekta 179076 *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu* Fakulteta političkih nauka koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke.

periodu, kada proces reorganizacije znanja počinje da biva neposrednije povezan sa društvenim i političkim promenama, dok druga velika promena nastupa sa preobražajem pretpostavki moderne paradigme krajem 20. i početkom 21. veka. Jedan od važnijih faktora doprinosi procesima te transformacije je razvoj ekonomije, tehnologije i savremenih medija, koji u sadejstvu sa drugim faktorima dovode do pojave elektronskih enciklopedija smeštenih na globalnoj, svetskoj mreži (engl. World Wide Web). Najveća i najpoznatija enciklopedija te vrste je slobodna, otvorena i besplatna internet enciklopedija Vikipedija. Ova enciklopedija, socijalna mreža i jedna od najvećih baza podataka koja postoji na 285 svetskih jezika i čije su postojanje omogućile savremene tehnologije, znatno se razlikuje u odnosu na sve prethodne enciklopedije.

S obzirom na društvene okolnosti savremenog obrazovanja i naučnog rada koje odlikuje nužnost obrade i selekcije velike količine pojmova i koncepata u sve suženijim vremenskim okvirima, Vikipedija je postala koristan i nužan, gotovo nezamenjiv deo svakog savremenog istraživanja. Međutim, treba naglasiti da su za Vikipediju vezane i brojne kontroverze, zbog kojih akteri akademskog rada negiraju razmere prisustva Vikipedije u visokom obrazovanju i odbijaju da promišljaju, proučavaju i utiču na uzroke, obeležja ispoljavanja i posledice tog fenomena. Pre svega, po načinu nastanka, organizaciji i formi, upitno je da li Vikipedija može da nosi epitet enciklopedije u smislu u kom su to *Francuska enciklopedija* ili *Enciklopedija Britanika*. Zatim, iz teorijskih problema koji se tiču ontologije, epistemologije, društvenog i kulturološkog značaja enciklopedije proizilaze i brojni problemi u vezi sa njenom upotrebom, posebno u naučnom radu koji treba da zadovoljava brojne kriterijume i koji pre svega definiše i razvija njen sadržaj i okvir.

Svi ti problemi koji su po svom karakteru globalni tiču se mišljenja karakterističnog za određeni društveno–istorijski period, i posebne uloge koju u čitavom procesu imaju visokoobrazovne institucije i akteri. Međutim, međusobni odnos Vikipedije i nauke sa svim njenim pretpostavkama se promenio u globalnim okvirima, tako da akademske zajednice „naučne periferije“ u toj promeni okvira relacije sa društvom i strukturama upravljanja ostaju zbunjene. Izostaju neophodna proučavanja i javne rasprave koje bi dovele do početnih određenja i uređenja pitanja kao što su: odnos visokoobrazovnih institucija prema upotrebi Vikipedije (kao i novih medija uopšte) u istraživanju, teorijska i empirijska proučavanja različitih dimenzija takve enciklopedije i efekata koje ima na nauku i istraživački rad, organizovane pripreme za sagledavanje dobrih i loših strana upotrebe i argumentovanje tog izbora itd. Takvo držanje aktera akademske

zajednice može se definisati kao izrazito ambivalentno, bazirano na nejasnim principima i argumentima, koje rezultira ne samo praktičnim problemima već i uskraćenošću akademske javnosti za važna saznanja i kritike dominantne paradigme znanja i istraživačkog rada u društvenom, geografskom i istorijskom kontekstu.

Pregled literature o Wikipediji na engleskom i srpskom jeziku ukazuje na kritično mali broj teorijskih i istraživačkih radova na srpskom jeziku, što je bio i glavni inicijalni momenat za sprovođenje preliminarnog istraživanja na temu Wikipedije i njene upotrebe u istraživačkom radu. Uočena diskrepancija između istraživanja koja se bave pitanjem enciklopedije u svetlu novih medija dostupnih na drugim jezicima koja nastoje da daju neke smernice istraživačima koji se formiraju u „doba Wikipedije“, i potpuni izostanak promišljanja praksi upotrebe i zabrane Wikipedije u lokalnim institucijama – takođe su važni faktori odluke da se to pitanje otvori pred naučnom i stručnom javnošću. Na kraju, ključan razlog iz kog smatramo da je važno otvoriti naučnu raspravu o Wikipediji je pomenuta ambivalentnost i neopredeljenost akademske zajednice koja ne nudi nikakvu vrstu javne i naučne argumentacije, niti daje ikakvu vrstu odgovora na pritiske do kojih dolazi sa efektima koje novi mediji imaju na menjanje ulova, u kojima se odvija produkcija i distribucija znanja.

S obzirom da je Wikipedija besplatna i svima dostupna, izostanak ozbiljnih proučavanja koja bi pružila argumente i neku vrstu uputstva za kritičku upotrebu i razumevanje ovog izvora, neizbežnog makar u početnim fazama istraživanja, može biti samo nedostatak za samu lokalnu akademsku zajednicu. Ne može se negirati da se kritički promišljenom upotrebom Wikipedije mogu izbeći mnogi fundamentalni propusti, pronaći brojne veoma korisne naučne reference za dalji rad i sažete informacije o literaturi koja je na našim prostorima nedostupna, nepoznata ili neproučena. Stoga, ukazuje se potreba za proučavanjem promena koje Wikipedija i paradigma naučnog rada na kojoj ona počiva izazivaju u postupku kreiranja enciklopedije i naučnom radu, kao i ponašanja institucija i aktera u novonastalim okolnostima.

Teorijski pristup i određenje pojmova

Wikipedija (engl. Wikipedia) je otvorena društvena mreža koja svoje kapacitete stavlja u pogon radi konstituisanja savremene internet enciklopedije koja nudi nelinearni pregled svih ključnih pojmova i tema za savremenu popularnu kulturu i nauku. Ova enciklopedija rezultat je kolektivne saradnje velikog broja anonimnih volontera koji kreiraju jedan oblik virtuelnog prostora i globalnu internet mrežu. Glavna karaktersitika Wikipedije je da

je to besplatna, neprofitna enciklopedija koju može da piše bilo ko, za razliku od enciklopedija modernog perioda koje su uređivali vodeći mislioci, stručnjaci i intelektualci datog perioda, čiji su prilozi prolazili višestruke provere i kritičke procene. Ulogu koju su pre imali urednici u slučaju Vikipedije imaju administratori sa posebnim ovlašćenjima: oni analiziraju unete promene i brišu ih ukoliko ne zadovoljavaju neke od postavljenih principa politike sadržaja (neutralnost, proverljivost, neiznošenje rezultata originalnog istraživanja), ali isto tako u dogovoru sa drugim administratorima mogu da zaključaju određene teme za dalje unošenje promena, ukinu pristup nekome ko namerno unosi netačne i neproverene podatke itd.²

Vikipedija je osnovana 2001. godine nakon nekoliko sličnih, daleko manje razvijenih i globalno rasprostranjenih projekata. Prvi pokušaj da se napravi baza znanja smeštena na svetsku mrežu je *Američka akademska enciklopedija* (engl. Academic American encyclopedia) iz 1983. godine, koja je postojala i u formi štampane publikacije. Isti akteri koji godinu dana kasnije osnivaju Vikipediju, 2000. godine pokreću projekat Nupedija (engl. Nupedia), koji je trebalo da bude ograničen na grupu eksperata koja bi učestvovala u njegovoj izradi. Ono što je karakteristično za taj projekat jeste da se ideja internet enciklopedije po prvi put povezuje sa *pokretom za slobodni softver* (engl. free software movement), baziranim na otvorenosti i protivljenju primeni autorskih prava na produkte intelektualnog rada, koji će biti ključan i za kasniji nastanak i razvoj Vikipedije.³ Pokret se zalaže za četiri osnovne slobode korisnika softvera: slobodu upotrebe, istraživanja, menjanja i dalje distribucija softvera.⁴ Međutim, Nupedija nije mogla da pomiri ograničenost na grupu eksperata sa ideologijom progresivnog širenja softvera i korisnika na globalnoj internet mreži, tako da je ugašena 2003. godine, kada je Vikipedija već pokazala da uspešnije može da obavlja taj zadatak.

Osnivači Nupedije u januaru 2001. godine osnivaju Vikipediju kao enciklopediju koja ne postoji u štampanom obliku, čije je pisanje i uređivanje potpuno otvoreno. Među osnivačima su istaknuti preduzetnik novih tehnologija Džimi Vejls (Jimmy Wales) i američki filozof Leri Senger (Larry Sanger). Morfologija termina Vikipedija sastoji se u sastavljanju kovanice od pojmova *wiki* (wiki), što na havajskom jeziku znači brzo i *pedija* (lat. pedia),

2 Wikipedia: Core content policies, Wikipedia, 18 Jun 2012, http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Core_content_policieshttp://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Core_content_policies.

3 Reagle Jr. J. M., *Good Faith Collaboration: The Culture of Wikipedia*, Cambridge & London: The MIT Press 2010, str. 4.

4 Free Software Movement, Wikipedia, 18 June 2012, http://en.wikipedia.org/wiki/Free_software_movement.

što je skraćeni oblik za pojam *enciklopedije* – izvora koji sadrži sistemski uređena, opšta i/ili stručna znanja, obično prema alfabetskom redosledu. Vikipedija unosi brojne promene u to kako se razume pojam generalnog izvora znanja i informacija u savremeno doba time što za razliku od prethodnih formi predstavlja istovremeno enciklopediju, internet tehnologiju i globalnu virtualnu zajednicu, odnosno društvenu mrežu poput bilo koje druge društvene mreže koja ima popularni sadržaj i ciljeve. Osnivači tvrde da je Vikipedija odraz stare prosvetiteljske težnje da znanje bude slobodno i svima dostupno.

Enciklopedija je sredstvo organizacije i akumulacije najvažnijih postojećih znanja u sažeti oblik koji u toj formi biva dostupan širokom krugu ljudi. Značenje i pojavni oblik enciklopedije vremenom su se menjali, a dugo se u istom značenju koristio i termin *rečnik*.⁵ Enciklopedija se od rečnika razlikuje po tome što rečnik definiše pojmove drugim pojmovima, dok u enciklopediji pojam biva objašnjen kao koncept i uz pomoć teorijskih pretpostavki karakterističnih za dato doba i određene naučne paradigme. Cilj kreiranja enciklopedije je da stvori celinu od postojećih saznanja, tj. sistem koji ljudima treba da pomogne u spoznavanju sveta i samih sebe. U današnjem značenju, enciklopedija je „višedomni zbornik svog raspoloživog znanja, uključujući mape i detaljne opise pojmova, kao i brojne dodatke poput bibliografija, ilustracija, lista stranih izraza i skraćenica, geografskih pojmova itd“⁶. Istorija i svrha enciklopedije daju okvir za pregled razvoja mišljenja i nauke koji su nerazdvojivi od nužnosti prenošenja, odnosno obrazovanja, okvir važan za pravljenje neke vrste kontinuiteta sopstvenog istraživačkog rada u odnosu na postojeći sistem saznanja. Enciklopedija nije klasičan izvor ili referenca za naučni rad, ona je presek uzora i tema koje su vladale mišljenjem određenog doba, koji pruža uvid u preovlađujući obrazac i koji kao takav jeste nezamenjiva komponenta svakog narednog proučavanja ili polazna tačka svake dalje promene paradigme koja će biti praćena nekim drugim oblikom slične sistematične reprezentacije znanja.

Etimološko poreklo pojma enciklopedija je u rečima *enkyklios* (ἐγκύκλιος) – opšti, osnovni i *paideia* (παιδεία) obrazovanje, usvajanje skupa ideja i pojmova koje neko društvo smatra važnim za život u zajednici. Kao univerzalan skup koji treba da bude poznat i/ili dostupan svim pripadnicima ne samo određenog društva, nego i čitavog čovečanstva, enciklopedija se bazira na modelu univerzalne biblioteke i ima globalne pretenzije

5 Robert L. C. i Warren E. P., Encyclopedia, Encyclopædia Britannica Online, 14. 6. 2012, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/186603/encyclopedia/186603main/Article>.

6 Ibid.

zalaganja za određenu sliku sveta karakterističnu za neku kulturu ili civilizaciju. Sveobuhvatnost enciklopedije i uređenje njenog sadržaja variraju od perioda do perioda, od kulture do kulture. Savremenu formu i društvenu ulogu enciklopedija dobija tokom epohe prosvetiteljstva, kada počinje da se teži tome da osnovna znanja o svetu organizovana u sažetu celinu doprinesu da najšire mase ljudi razviju mogućnosti za učestvovanje u društvu, koje bi bilo organizovano prema principima mišljenja. Tada dolazi do razvoja štampe koja omogućuje masovno reprodukciju enciklopedije i olakšava i pojeftinjuje distribuciju, što su ključni preduslovi umnožavanja i šire distribucije enciklopedija. Osim otežanog umnožavanja enciklopedije, glavna prepreka da se znanja masovno rasprostranjuju prostorno i društveno bila je dominacija latinskog jezika na kome se odvijao celokupni intelektualni i naučni rad. Formiranjem modernih država i razvojem vernakulara – nacionalnih jezika stiču se uslovi da znanje ne bude ograničeno na uzak krug ljudi i da enciklopedije budu glavno sredstvo obrazovanja i već polazna tačka istraživačkog rada. *Francuska enciklopedija* koju su uredili Didro (Denis Diderot) i L’Ambert (Jean–Baptiste D’Alembert) u periodu od 1751. do 1772. godine postala je paradigma moderne enciklopedije. Na njoj je radila organizovana grupa ključnih mislilaca i naučnika tog doba, a uvedeno je i profesionalno uredništvo. Druga najznačajnija moderna enciklopedija je *Enciklopedija Britanika*, koja je počela da izlazi 1971. godine i koja izlazi istovremeno u štampanom i elektronskom izdanju od 1994. godine.⁷

Postavlja se pitanje u kakvoj su relaciji pretpostavke i uloge internet enciklopedije Vikipedije u odnosu na ulogu koju je enciklopedija imala u nauci i društvu kroz istorijsku perspektivu. Ukoliko pretpostavimo da svaka enciklopedija odražava težnje i ciljeve društva u kom nastaje i tipične probleme doba u kom se koristi omogućavanjem kritičkog sagledavanja njihovih pretpostavki, šta je to po čemu se Vikipedija razlikuje? Da bismo odgovorili na to pitanje i da bismo izneli teorijske pretpostavke od kojih polazi ovo istraživanje, predstavimo zaključke do kojih u svom radu dolazi Sanja Perović, profesorka francuskog jezika i književnosti. Poređenjem Vikipedije sa *Francuskom enciklopedijom* 18. veka, autorka za cilj ima da prouči uticaj novih medija na strukturu i organizaciju znanja.⁸ Kao glavne razlike pojavljuju se teze o „novoј produkciji znanja“ i masovnost u savremenoј produkciji znanja koje čine da autorefleksivnost, koja je postojala u prosvetiteljskoј *Enciklopediji* i modernoj

7 Ibid.

8 Perovic S., The Intelligible as a New World? Wikipedia versus the Eighteenth–Century Encyclopédie, *Edinburgh University Press* 34 (1), 2011, str. 12–29.

paradigmi znanja, gubi svoju ulogu. Vikipedija je samoorganizujuća struktura koju kao takvu ne mogu da napišu pojedinci niti organizovana grupa ljudi, već je automatizam globalnog kibernetičkog sistema stavljen u pogon koji onemogućava da se shvate principi po kojima sistem selekcije funkcioniše.⁹ Vikipedijanci često ističu kako Vikipedija počiva na konsenzusu i pluralizmu perspektiva, za koje se veruje da će međusobnim suočavanjem vremenom same po sebi dovesti do neutralnog i sveobuhvatnog članka, što je sasvim suprotno principima mišljenja i naučnoj metodologiji. Dok je *Francuska enciklopedija* ne samo skup činjenica nego i oblik njihovog uređenja, to sa Vikipedijom nije slučaj: ona nudi samo podatke i informacije različitog domena i kvaliteta koji se akumuliraju unapred definisanim kibernetičkim sistemom upravljanja u mrežu koju je nemoguće smestiti u kontekst i društveno–istorijsku perspektivu, jer je ona projekat u stalnom nastajanju i spram njega se ne može odrediti.

Druga dimenzija određenja i razumevanja Vikipedije je posebna tehnologija *wiki softver*, koja čini veoma važan aspekt načina na koji Vikipedija funkcioniše.¹⁰ Napomenuli smo već kako je za nastanak Vikipedije bio važan pokret slobodnog softvera, odnosno softvera otvorenog koda (engl. open source). Taj pokret bio je ključan za razvoj najrazličitijih dostupnih softverskih aplikacija, koje su potpomogle kreiranje brojnih društvenih mreža poput Vikipedije. Vizija tehnologije koja će omogućiti da se velika količina narativnog materijala svede na meru koja se može smestiti na fizički malom prostoru, postojala je u radovima mnogih. Tako je na primer Vanevar Buš (Vannevar Bush), direktor Kancelarije za istraživanje i razvoj 1945. godine zamislio i opisao *memeks*, hipertekstualni mikrofilm u kom se može smestiti biblioteka knjiga, filmova, muzike, komunikacije i drugih sadržaja koji bi bili lako prenosivi i dostupni po potrebi.¹¹ Za Buša, to je sredstvo koje je prevashodno potrebno naučnicima koji rade istraživanja. Na konceptu *hiperteksta* formirana su sva tri oruđa ključna za nastanak enciklopedije poput Vikipedije: kompjuter, internet i svetska mreža (engl. World Wide Web). Sastavni deo Vikipedije je i razvoj specifičnih softverskih aplikacija *wiki softvera* (wiki software) koje omogućuju da njeno uređivanje funkcioniše na način na koji funkcioniše. Ovi izumi su u najvećoj meri produkt institucija visokog obrazovanja koje su zajedno sa vladom radile na tome da olakšaju skladištenje podataka i njihovu razmenu i upotrebu.

9 Ibid., 13.

10 Evers S., *An Introduction To Open Source Software Development*, Technical University of Berlin, Berlin 2000. Stakić, Đ. Viki tehnologija–nastanak, razvoj i značaj, *Infoteka X* (1–2), 2009, str. 69–78.

11 Bush V., As We May Think, *The Atlantic*, 1945.

Pojam *slobodnog softvera* (free software) uveo je Ričard Stalman (Richard M. Stallman), američki programer i jedan od ključnih aktivista istoimenog pokreta čiji je značaj za nastanak i razvoj Vikipedije već napomenut.¹² Ideja se razvila u model „softvera otvorenog koda“ koji je pomogao uklanjanje prepreke intelektualnog vlasništva sputavajuće za razvoj softverskih aplikacija i ograničavanje ljudi koji su mogli da učestvuju u njihovom razvoju i umnožavanju na akreditovane stručnjake. Većina ljudi koji pripadaju zvaničnim udruženjima Vikipedijanaca su uglavnom programeri širokih interesovanja ili pripadnici subkulturnih grupa koje je zainteresovala ideja slobodnog softvera.

Moglo bi se reći da je kod Vikipedije zapravo reč o „socijalizovanom pisanju programskih tekstova“, jer niko ne može da piše ili uređuje članke dok ne otvori svoj nalog i ne savlada naizgled jednostavne osnove viki tehnologije. Premda se popularno smatra da je suština ekonomije koja stoji iza slobodnog softvera, otvorenog koda i Vikipedije u besplatnim proizvodima, zarađivanje novca na tim proizvodima nije isključeno, a same kompanije često koriste društvene mreže i prednosti slobodnog softvera za potrebe promocije svojih proizvoda.¹³ Ideja slobodnog softvera nije samo novi tip tehnologije koji je razvijen i potpomognut potrebama istraživačkog rada, ona je deo socijalnih i ekonomskih transformacija savremenog društva. Softver je osnovno sredstvo za obavljanje svih aktivnosti na svetskoj mreži koje se odvijaju uz pomoć kompjutera, primarno sredstvo kreiranja i funkcionisanja *virtuelne zajednice* koji kontroliše sve što se u njoj događa.¹⁴ Koliko je to pitanje softvera i njegovog razvoja i funkcionisanja važno, pokazuje i sve rasprostranjenija tendencija da se upravljanje i političko odlučivanje vlada širom sveta prenese u virtuelni prostor. Većina vlada na svetu sada delimično svoj rad organizuje elektronski, odnosno kroz *e-upravljanje* (e-governing). Takva vlada naziva se elektronska ili *e-vlada*.¹⁵

Poslednja, treća dimenzija Vikipedije je da je to zajednica, odnosno socijalna mreža. Premda je zajednica oko Vikipedije možda ponajmanje zajednica od svih socijalnih mreža, gde postoje neki vidovi socijalizacije za čitavu grupu i akteri znaju podosta jedni o drugima; ovaj aspekt se često navodi kao najveća vrednost Vikipedije i kao njena ključna odlika. Za te potrebe

12 Reagle, op.cit., str. 4.

13 Evers, op. cit., str. 26.

14 Ibid., str. 30.

15 Finger M., What Role for Government in E-Government?, *Journal of E-Governance* 33 (4), 2010, str. 197–202.

zajednica se definiše pre svega kao grupa ljudi koja je okupljena oko zajedničkog interesa i učešća, ili uže kao grupa saradnika koji otvore svoj nalog i učestvuju u diskusijama oko promena u člancima.¹⁶ Interesantno je primetiti da premda se insistira na tom brisanju razlike između autora i čitalaca, za ljude okupljene oko Vikipedije ipak se koristi pojam „korisnik“ (engl. user), koji se upotrebljava za aktere na bilo kojoj društvenoj mreži. Time se ne samo prenosi uloga autora na ceo kolektiv, već zapravo niko nije autor, budući da na kolektiv nisu prenosiva ni primenjiva prava i odgovornosti koja su se povezivala sa autorstvom nad intelektualnim radom.¹⁷

Vikipedija kao „zajednica prakse“ ili „kultura saradništva“ ne postavlja nikakve uslove kada se radi o članstvu - svako ko ima internet konekciju potencijalno može da bude član ove virtualne zajednice i da menja odrednice.¹⁸ Međutim, s obzirom na to da ne postoji nikakva unapred postavljena struktura odnosa među Vikipedijancima, pri uključivanju u zajednicu okruženje može da deluje haotično i neprijateljski nastrojeno.¹⁹ Premda se u literaturi to toliko ne naglašava, potrebno je da su ispunjeni brojni preduslovi da bi se pristupilo Vikipediji i da bi se razumelo kakva vrsta doprinosa je moguća i/ili potrebna i kako zajednice funkcionišu. Zbog posvećenosti radu na Vikipediji koji ne donosi nikakvu vrstu uobičajene satisfakcije u vidu zarade ili društvenog priznanja, o akterima ove prakse se ponekad govori i kao o pripadnicima „kulta“. Samo masovna i globalna zajednica može da stvori takvu masu podataka i projekat ne bi dostigao razmere ni specifičnost kakve ima da se kreiranje Vikipedije organizovalo prema prethodnim modelima. Međutim, zaista se postavlja pitanje da li Vikipedija služi postavljenim ciljevima, a zatim i kako objasniti spremnost ljudi da ulože vreme i energiju u učešće u ovom globalnom projektu čije okvire i posledice zapravo ne mogu da sagledaju ni promisle.

Insistira se na tome da je organizacija grupa koji stoje iza Vikipedije decentralizovana i nehijerarhijski uređena, primer „mrežne demokratije“ gde su najvažniji deljenje, saradnja i učestvovanje.²⁰ Govori se i da je Vikipedija dobar primer samoorganizovanja. Sa druge strane, Viki zajednica je jedna heterogena i

16 The Wikipedia Community, Wikipedia, 14. 6. 2012, http://meta.wikimedia.org/wiki/The_Wikipedia_Community.

17 Miller N., Wikipedia and the Disappearing “Author”, *ETC.: A Review of General Semantics* 62, 2005, str. 37–40.

18 O’Sullivan D., *Wikipedia—A New Community of Practice?*, Surrey: Ashgate Publishing Limited 2010.

19 Ibid., str. 115.

20 Dennis K., Technologies of Civil Society, *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 20, 2009, str. 19–34.

kontradiktorna grupa sastavljena od brojnih manjih grupa. Broj ljudi koji su saradnici na Vikipediji je oko 100.000, ali je njihova struktura izrazito diferencirana. Vejs izveštava da je sproveo istraživanje i da je došao do podatka da je 50% svih priloga na stranicama Vikipedije napisalo 0,7% svih korisnika, što je u vreme tog istraživanja predstavljalo broj od 524 pojedinaca.²¹ Pretežni sociokulturni profil administratora koji uređuje članke je mlađi muškarac, od kojih polovina ima univerzitetske diplome.²² Pored toga, postoje i velike očekivane geografske i socijalne disproporcije koje ukazuju da u demokratičnosti znanja Vikipedija ne ide dalje od ograničenja koja su očekivana za distribuciju ekonomskog bogatstva, tehnologije i znanja, s obzirom na strukturu moći u svetskom sistemu. Izdanja na jezicima politički uticajnijih zemalja imaju najveći broj članaka (engleski, nemački, francuski i holandski), a 54% od ukupnog internet saobraćaja odlazi na stranice na engleskom jeziku, koje su time i daleko češće menjane i kvalitetnije. Navodi se kako je metod odlučivanja o sadržajima na stranicama Vikipedije konsenzus, ali to se najčešće odnosi na odlučivanje oko spornih momenata u sadržajima članaka, budući da grupe smeštene u različitim zemljama mogu da definišu sopstvene okvire i pravila. Ono što je interesantno, stranice kojima se definiše politika uređenja Vikipedije su zaključane za dalje promene.

Grupa autora naglašava kako je Vikipedija globalna, međunarodna i međukulturna zajednica, što se ignoriše u literaturi i prilikom osmišljavanja istraživanja.²³ U literaturi koju smo pregledali za prilike ovog istraživanja zaista nedostaje taj veoma važan aspekt proučavanja koji bi pomogao da se fenomen Vikipedije potpunije sagleda. Studije koje postoje zapravo se odnose samo na englesku Vikipediju koja privlači najveću pažnju, dok su sadržaji ostalih verzija i njihove odlike ignorisani, kao i socijalna, ekonomska i politička tumačenja takve tendencije. Ono što se mora primetiti jeste da se Vikipedija razvija kao sastavni deo procesa globalne ekonomske transformacije, što je tema koju ne dotiču postojeće i empirijske studije, koje su nam prilikom istraživanja bile dostupne i što je jedan od pravaca u kom bi dalje proučavanje Vikipedije trebalo da krene.

21 Wikipedia, Wikipedia, 14. 6. 2012, <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>.

22 O'Sullivan, op. cit., str. 9.

23 Shachaf P. et al., Global Perspective on Wikipedia Research, *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology* 45 (1), 2008, str. 1–4.

Kritika Vikipedije

Od samog nastanka Vikipedije, intenzivirano sa širenjem njenog uticaja i sa njenim daljim razvojem, upućivane su joj najrazličitije kritike i bila je predmet brojnih kontroverzi. Te kritike i kontroverze, nekada bolje nekada lošije argumentovane, nisu značajno usporile njenu globalnu popularnost niti njen rast.²⁴ Međutim, po svemu sudeći, kritike koje se odnose na kvalitet sadržaja Vikipedije sa stanovišta pouzdanosti, objektivnosti, proverljivosti i sistematičnosti kao osnovnih naučnih principa nisu dovele do unapređenja načina na koji se Vikipediji pristupa i na koji se ona proučava i razume u okvirima nauke. U literaturi i drugim izvorima može se identifikovati nekoliko aspekata kritike Vikipedije i ideologije na kojoj ona počiva. Sažeto rečeno, najveći deo kritika Vikipedije bavi se izolovano nekim od kriterijuma tačnosti i kvaliteta onoga što se na Vikipediji objavljuje i Vikipedijom se bavi pre svega kao izvorom podataka. Ta kritika može se videti kao deo kritike epistemologije Vikipedije i njene metodologije organizacije znanja koji se baziraju na zamagljivanju i relativizovanju razlike između proverenih činjenica i popularnog mišljenja, odnosno između novinarstva i pisanja enciklopedije i naučnog rada.²⁵ Koncept organizacije Vikipedije i unošenja sadržaja postavljen je tako da se gubi mogućnost pravljenja distinkcije između podatka, informacije i znanja. Kada se Vikipedija hvali da tako brzo objavljuje neke podatke da postaje izvor informacija o aktuelnim događajima paralelno sa svojom tvrdnjom da znanje čini svima dostupnim, tada se vest izjednačava sa znanjem koje je rezultat primene metodologije i njenih oruđa za uređenje saznanja o spoljnom svetu, što svakako ne bi trebalo da može biti slučaj.

Otvorenost Vikipedije za stalne izmene sa jedne strane ukazuje na to da je istinitost dinamična i promenjiva kategorija, dok sa druge strane, kao što smo videli, podriva ideju znanja kao uređenog sistema koji omogućava samorefleksiju. Kako navodi filozof Don Falis (Don Fallis), tu se pitanje tačnosti postavlja i popularizuje kao *deskriptivno* pitanje: da li ljudi pripisuju autoritet tačnosti Vikipediji, da li urednici smatraju tačnim ili neutralnim napisan članak ili izmenu i sl. Međutim, to pitanje sa naučne strane treba da bude postavljeno kao *normativno*: da li je Vikipedija kao izvor pouzdana i čime se ta tvrdnja argumentuje, kao i čime se potkrepljuje princip selekcije, koje informacije odgovaraju principu neutralnosti i proverenosti, a koje ne, pod kojim se uslovima i na koji način koriste manje pouzdani izvori

24 Wikipedia.org is more popular than..., Wikimedia, 14. 6. 2012, http://meta.wikimedia.org/wiki/Wikipedia.org_is_more_popular_than...

25 Wikipedia, Wikipedia, 14. 6. 2012, <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>.

itd.²⁶ Budući da je organizacija objavljivanja obrnuta u odnosu na postupak koji je ranije postojao, proveravanje tačnosti se obavlja *a posteriori* i reaguje se samo kada se utvrdi da sa nekim člankom postoji problem. To znači i da je sistem proverljivosti kakav je potreban za naučni rad gotovo neprimenjiv na samu Vikipediju i da se očekuje da taj deo zadatka obavi sam istraživač koji podatke koristi.

Istraživanja koja se bave tačnošću podataka objavljenih na Vikipediji uglavnom se odnose na englesku Vikipediju i baziraju se na odabiru neke količine odrednica sa Vikipedije i neke druge enciklopedije koje se zatim analiziraju i porede.²⁷ Najpoznatije takvo istraživanje sproveo je britanski časopis *Nejčr* (*engl. Nature*) i ono se sastojalo u komparativnim recenzijama članaka ove dve enciklopedije. Tom prilikom analizirano je 45 enciklopedijskih unosa bez informacije iz kog izvora potiču, i donet je zaključak da u tačnosti između naučnih odrednica ove dve enciklopedije nema velike i značajne razlike: *Britanika* prosečno ima tri greške, spram četiri greške u *Vikipediji*.²⁸ Sa druge strane, Vikipediji se zamera da su njeni naučni članci loše strukturisani i zbunjujući. Treba imati u vidu i da se radi o analizi svega 45 priloga na engleskom jeziku u odnosu na preko 15 miliona (sada ima 22 miliona priloga). Pored toga, za naučni pristup nije ključno samo da li su podaci u prilogu tačni, već i kako su i koliko povezani sa drugim podacima i različitim teorijskim pristupima i konceptima, koliko su kritički promišljeni, kao i koliko je tema pokrivena u odnosu na ono što se o njoj zna na osnovu postojećeg saznanja. Pored toga, nije potrebno praviti analizu samo članaka o naučnim temama, nego videti koliko se poštuju naučni principi pri pisanju bilo koje teme, ili je neophodno uvesti različite kategorije odrednica.

Ako bismo prvi aspekt kritike nazvali naučnim, drugi aspekt bi se ticao institucionalnog aspekta odnosa visokoobrazovnih i istraživačkih ustanova prema projektu Vikipedije koji pretenduje na paradigmatiku ulogu kakvu su u ranijim epohama imale enciklopedije i konceptu znanja koji ona zastupa, odnosno koji iz njenih principa i organizacije proizilazi. Akademska zajednica je često najoštriji i najčešći kritičar projekta Vikipedije i pripadnici iste često zauzimaju neutralan i distanciran stav u odnosu na Vikipediju. Takav odnos je svojevrsan paradoks, jer iako akademska zajednica kao takva nema presudnu ulogu u izgradnji *Vikipedije*, ona nastaje u dobroj meri pod okriljem institucija

26 Fallis D., Toward an Epistemology of Wikipedia, *Journal of the American Society for Information and Technology* 59 (10), 2008, str. 1662–1674.

27 Shachaf P. et al., op.cit., str. 1–4.

28 Giles J., Internet encyclopaedias go head to head, *Nature* 438, 2005, str. 900.

visokog obrazovanja. Na kraju krajeva, oba ključna osnivača *Vikipedije* su doktori nauka: Vejls u oblasti finansija, Sanger u oblasti filozofije. Dobar deo ljudi koji rade na razvoju *Vikipedije* su studenti univerziteta ili nosioci neke akademske titule. Premda to ne znači automatski da su institucije visokog obrazovanja odgovorne za taj projekat i njegov kvalitet, neobično je da se ta relacija ozbiljno ne proučava niti analizira ni u jednom od izvora koje smo razmatrali prilikom ove studije. Dalje analize i refleksije na tu temu bile bi od ključnog značaja za razumevanje aktuelne i moguće uloge teoretičara, istraživača i naučnika društvenih nauka u procesima koji temeljno menjaju značaj i ulogu znanja i kritičkog razumevanja društvenih pojava sa promenama pretpostavki društvenog i političkog života.

Najvažniji i gotovo potpuno izostavljen aspekt kritike projekta *Vikipedije* dolazi sa pozicije teorija globalizacije koja podrazumeva promenu sveukupne politike nacionalnih država, ali pre svega promenu političke ekonomije i politike visokog obrazovanja i istraživanja. Naime, *Vikipedija* je pre svega jedna međunarodna mrežna organizacija koja zastupa određenu „kulturu znanja“, čije je širenje bazirano na pretpostavkama „nove ekonomije bazirane na znanju“ i „društva baziranom na znanju“²⁹. *Vikipedija* nije i ne može biti neutralna po pitanju pozicije koju zauzima u aktuelnim društvenim transformacijama, a uloga nauke, odnosno društvene teorije sastoji se u tome da prouči sva ideološka zakrivljenja i njihove konkretne posledice u njihovim ekonomskim, političkim i društvenim ispoljavanjima. Kada se sagleda u kontekstu odnosa moći, razvoja i struktura svetskog sistema, argumentacija da *Vikipedija* zahvaljujući globalnoj mreži i ideologiji slobodnog softvera prevazilazi kulturološka ograničenja ranijih enciklopedijskih projekata - ne stoji na čvrstim nogama. *Vikipedija* u tom aspektu ima mnogo više nedostataka od drugih oblika enciklopedija: ponovo vraća jedan jezik – engleski kao dominantan u organizovanju svetskog znanja, decentralizacija na kojoj se bazira njena organizacija je samo faktička jer grupe nisu ni približnog uticaja, svoju dostupnost ograničava isključivo na korisnike interneta itd.

Metodologija

Istraživanje je osmišljeno i sprovedeno u okviru kvalitativne paradigme. Budući da je *Vikipedija* društveni fenomen koji je nedovoljno naučno proučen, ovaj rad nastoji da doprinese razumevanju njegove složenosti i načina na koji se *Vikipedija* kao enciklopedija tretira u praksama lokalnog istraživačkog rada. U

29 Shahjahan A. R., The Roles of International Organizations (IOs), in: *Globalizing Higher Education Policy*, eds. Smart John C. i Paulsen Michael B., Higher Education: Handbook of Theory and Research 27, 2011, str. 369–409.

te svrhe sastavljen je kratak upitnik koji se sastojao istovremeno i iz pitanja zatvorenog i iz pitanja otvorenog tipa. Upitnik je distribuiran putem interneta, a prilikom interpretacije odgovora korišćen je softver za obradu kvalitativnih podataka. Način na koji je istraživanje organizovano i sprovedeno u skladu je sa određenjem da je ovo istraživanje preliminarnog tipa. Učesnici su ciljano pre svega pripadnici akademske zajednice koji rade naučna istraživanja u Srbiji. Struktura učesnika vizuelno je prikazana u prilogu br. 1, datom na kraju ovog teksta gde se može videti da najveći procenat onih koji su odgovorili na upitnik, čak 52 od ukupno 100 učesnika, ima status istraživača. Kao student se izjasnilo 36, dok je među učesnicima koji su na upitnik odgovorili svega 6 predavača. Jedan deo onih koji su odgovorili na upitnik izjasnio se kao kategorija „drugo“, što znači da nemaju nijedan od pomenutih statusa u akademskoj zajednici, ali su odgovorili na upitnik pod pretpostavkom da učestvuju u sprovođenju istraživanja.

Cilj istraživanja je da pruži odgovore o praksi upotrebe Vikipedije u istraživanju i okolnostima u kojima se ta upotreba u akademskoj zajednici odvija, kako bi se neka obeležja i tendencije te upotrebe omogućilo početno razumevanje uloge koju Vikipedija ima u malim i nerazvijenim naučnim zajednicama poput akademske zajednice u Srbiji. Taj opšti cilj može se dalje razložiti na nekoliko aspekata, pre svega na saznavanje kako učesnici objašnjavaju svoja viđenja zbog čega Vikipedija jeste ili nije dovoljno podesna da se koristi kao izvor podataka, te šta bi moglo biti urađeno da se njen status u naučnom radu i istraživanju poboljša. Kada je reč o karakteristikama prakse upotrebe Vikipedije u istraživanjima, zadatak istraživanja je da analizira svrhe u koje akteri koji obavljaju različita istraživanja koriste Vikipediju, jezik na kome je koriste, probleme na koje nalaze, kao i razumevanje njene uređivačke i organizacione politike.

Pretpostavka je da značajni deo učesnika u istraživanju koristi Vikipediju u istraživačkom radu i da se tom prilikom ispoljavaju svi tipični problemi o kojima smo govorili u teorijskom uvodu. Pre svega polazna je pretpostavka da u praksi postoji raširena upotreba Vikipedije koju će učesnici istraživanja potvrditi, ali i da postoji otpor i nedostatak namere da se istraži, razume i objasni ontologija i epistemologija Vikipedije i neizbežnost tih koraka za naučni rad. Takođe, očekivano je da će se u odgovorima i dodatnim komentarima pojaviti pitanje kritičkog pristupanja ovom izvoru i obezbeđivanja prilike za teorijska i praktična proučavanja kako da se Vikipedija kao savremeni fenomen razume na kompleksniji i teorijski utemeljeniji način.

Prikaz i diskusija rezultata

Osnivač Wikipedije Džim Vejls se u više navrata izjašnjavao o pitanju citiranja Wikipedije ne samo u naučnim, već i u bilo kojoj vrsti akademskih radova na visokoškolskim institucijama. Premda se u nekim istraživanjima upotrebe Wikipedije u akademskim radovima navodi kako je Vejls izričito zahtevao da se ovaj izvor ne citira u akademskim radovima i da se to čini na sopstvenu odgovornost, mediji beleže prilično oprečne izjave i tragove njegovog zalaganja da Wikipedija bude ravnopravno upotrebljavana i u obrazovanju.³⁰ Šta god bilo rečeno, jasno je da Wikipedija ima pretenzije da bude globalna enciklopedija koja je značajna na nivou na kom su to njene prethodnice. Brojni profesori i istraživači izjašnjavaju se kategorički protiv upotrebe Wikipedije, dok su neki univerziteti i odeljenja, nakon incidenata gde su navođeni pogrešni podaci preuzeti sa te enciklopedije, zabranili njeno korišćenje.³¹ Zalaganje za direktno citiranje Wikipedije u radovima, osim kada to specifični predmet istraživanja ne zahteva, prilično je retko; čak i u slučajevima kada se može pronaći takvo stanovište praćeno je ogradama i upozorenjima.³² Izuzetaka ima i oni dolaze iz najneobičnijih pravaca: Džejson Miler (Jason C. Miller) i Hana Marej (Hannah B. Murray), oboje po zanimanju pravnici u uglednom pravnom časopisu, navode da u američkim sudovima postoji praksa citiranja Wikipedije i da je u mnogim slučajevima nemoguće naći bolji izvor.³³ Nema pokušaja da se ukaže na to da su članci u Wikipediji uglavnom veoma heterogena mešavina čak i u okvirima jednog pojedinačnog članka, koja se većim delom sastoji iz ukazivanja na druge izvore, od kojih je jedan deo koristan i upotrebljiv u naučnom radu.

*Upotrebljavati Wikipediju u
istraživačkom radu ili ne?*

Postoje dva oblika široko rasprostranjene upotrebe Wikipedije u visokom obrazovanju koja su povezana i sa istraživačkim radom. Brojne studije, kao i teorijska istraživanja koja Wikipediji pristupaju sa stanovišta epistemologije, mahom su saglasne u

30 Coleman A., Students 'should use Wikipedia', BBC News, 7. 12. 2007, 14. 6. 2012, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7130325.stm>.

31 Cohen N., History Department Bans Citing Wikipedia as a Research Source, The New York Times, 21. 2. 2007, http://www.nytimes.com/2007/02/21/education/21wikipedia.html?_r=1. Waters N. L., Why You Can't Cite Wikipedia in My Class, *Communications of the ACM*, 2007 50 (9), str. 15–17.

32 Hunt T. J. i Hunt B., New Voices: Research and Authority in an Online World: Who knows? Who Decides?, *The English Journal* 95 (4), 2006, str. 89–92.

33 Miller J. C. i Murray H. B., Wikipedia in Court: When and How Citing Wikipedia and Other Consensus Websites is Appropriate, *St. John's Law Review* 84(2), 2010, str. 633–656.

tome da se na Vikipediji nalazi velika količina podataka koja se u ovom trenutku nigde drugde ne može naći, te da je istraživanje sadržaja ove enciklopedije nužno u početnim fazama svakog istraživanja, te da bi studente i istraživače za to trebalo obučavati.³⁴ Profesorka bibliotekarstva i informatike na američkom Univerzitetu Sv. Katarina Suk Lim (Sook Lim) navodi da trećina studenata koristi Vikipediju upravo za početne informacije i proveru konteksta nekih problema, kao i da su oni prilično svesni nedostataka koje ovaj izvor nosi sa sobom i pripremljeni da na njih odgovore na najbolji mogući način.³⁵ Najveći deo učesnika istraživanja, čak 52, koristi Vikipediju za izradu studentskih eseja, a njih 32 za proveru i početno upoznavanje sa temom. Ono što je kod te teme važno primetiti jeste da 8 ispitanika navodi kako citira Vikipediju u naučnim radovima. Vizuelni prikaz distribucije svrha među učesnicima dat je u Prilogu broj 2 na kraju članka, uz napomenu da je bilo moguće izabrati više od jednog odgovora na pitanje. Dakle, dominantni odgovori ukazuju da preovlađuje oprez i skeptičnost, a raspored svih odgovora nam govori o tome da naučni pristup kao takav u savremenim okolnostima ne nudi nijedan dominantan odgovor na izazove koje mu upućuje promena okvira njegovog funkcionisanja.

Drugi oblik upotrebe jeste prilično rasprostranjeno organizovanje nastave na pojedinim kursevima putem proučavanja, diskutovanja i menjanja članaka na Vikipediji koje je istovremeno i vid istraživanja.³⁶ Jedan primer takve upotrebe u Srbiji navodi se u jedinom članku o Vikipediji na srpskom jeziku koji smo pronašli na listi baze naučnih časopisa SCIndeks.³⁷ Na pitanje da li upotrebljava Vikipediju u svom radu, 91 učesnik u istraživanju kaže da upotrebljava ili upotrebljava povremeno, dok svega 9 tvrdi da ovaj izvor uopšte ne upotrebljava u svom radu. Većina od 60% onih koji su na upitnik odgovorili ne smatra Vikipediju pouzdanom poput drugih izvora, dok su odgovori zbog čega je to tako uglavnom raspoređeni oko tema koje su navedene kao kritika i problem u vezi sa *Vikipedijom*:

34 Chandler J. C. i Gregory S. A., Sleeping with the Enemy: Wikipedia in the College Classroom, *The History Teacher* 43 (2), 2010, str. 247–257.

35 Lim S., How and Why Do College Students Use Wikipedia?, *Journal of the American Society for Information and Technology* 60 (11), 2009, str. 2189–2202.

36 Achterman D., Surviving Wikipedia: Improving Student Search Habits through Information Literacy and Teacher Collaboration, *Knowledge Quest* 33 (5), 2005, str. 38–40; Nix E. M., Wikipedia: How it Works and How it Can Work for You, *The History Teacher* 43 (2), 2010, str. 259–264; Aharony N., The Use of Wiki in an Academic Course: A Qualitative Investigation, *Proceedings of the Informing Science & IT Education Conference (InSITE)*, 2008.

37 Stakić, op. cit.

48. *U pitanju je otvoren projekat u kom svi mogu da doprinose i ne postoji organizovana provera kvaliteta i ispravnosti napisanih članaka.*

53. *Podaci su veoma često netačni, a članci su nepotpuni i proizvoljno pravljani. Ne mogu znati kakav kredibilitet imaju ljudi koji su članke pisali.*

73. *Smatram je pouzdanom i čekiram željene informacije na par jezika.*

Predlozi za unapređenje Vikipedije kao izvora u istraživačkom radu

Na pitanje o tome kako bi se pouzdanost Vikipedije mogla unaprediti tako da bi se ona mogla upotrebljavati u naučnom radu, neki učesnici odgovaraju da oni ne vide potrebu da se ona koristi u te svrhe (1. *Zašto bi se Wikipedia upotrebljavala u naučne svrhe? Svaki dobar naučnik, treba da zna kako i gde da traži izvore za svoju oblast. Wikipedia je riznica narodnog znanja i neka takva i ostane*). Određeni broj učesnika odgovarao je u pravcu toga da Vikipedija ne može biti *jedini* izvor u naučnom radu, ali u samim postavljenim pitanjima ništa nije navodilo na to da bilo ko predlaže da se Vikipedija upotrebljava kao jedini izvor, niti je tokom istraživanja pronađen autor koji zastupa takvu ideju.

2. *Smatram da ne bi trebalo sve uzimati sa Vikipedije. Treba imati u vidu da je Vikipedija enciklopedijskog karaktera, a ne usko stručnog. Trebalo bi u reference uključiti i radove koji se bave tom temom.*

3. *Uvesti naznaku ko je autor teksta tj. da se zna da li je tekst pisalo stručno lice ili ne. Posebno označiti tekstove koji spadaju u naučne.*

23. *Recimo da postoji tim stručnjaka iz pojedinačnih oblasti koji bi kontrolisali podatke.*

Peto pitanje u upitniku koje je postavljeno kao pitanje otvorenog tipa i na koje je od 100 učesnika odgovorilo 40 glasilo je: *ukoliko ne smatrate Vikipediju pouzdanom za naučni rad, navedite nekoliko predloga kako bi se ona mogla unaprediti tako da se može upotrebljavati u te svrhe*. Pitanje se odnosilo na one učesnike koji su na prethodno pitanje odgovorili da Vikipedija nije pouzdana za upotrebu u istraživanju, ali nijedno ograničenje nije bilo postavljeno da se postupak tog poboljšavanja odnosi samo na korake koje bi mogla da preduzme samo Vikipedija. Nijedan od 40 odgovora ne predviđa mogućnost kritičkog i promišljenog odnosa samih istraživača i istraživačica, koji svojom pažljivošću upotrebom mogu izbeći neke od nedostataka Vikipedije,

niti mogućnost da, kao što smo videli na nekim drugim primerima, kroz neku vrstu istraživačkog rada doprinesu kvalitetu samog sadržaja.

Povratne reakcije na upotrebu Vikipedije

Kako bismo uvideli kako se zapravo institucije visokog obrazovanja odnose prema upotrebi Vikipedije, učesnike istraživanja smo pitali sa kakvim su se reakcijama susreli u slučaju da su u radovima kao izvor naveli Vikipediju. Na ovom pitanju ukazala se slabost da se istraživanje uputi svim kategorijama istraživača zajedno, tako da bi buduća i detaljnija istraživanja zapravo trebalo da jasno prouče pozicije različitih aktera i strategije njihovog ponašanja. Polovina svih učesnika je odgovorila na ovo pitanje u najvećoj meri odgovorom da ne citira Vikipediju, dok su neki učesnici iskoristili priliku da iznesu svoje opredeljenje i stav (13. *Ja sam za 4 godine rada kao predavač svojim studentima vraćao seminarske radove koji su imali navode iz Vikipedije kao referentni izvor*). Svega par učesnika je odgovorilo na pitanje kakve su reakcije kada se Vikipedija zaista nađe na listi citiranih izvora, od kojih je 5 učesnika samo potvrdilo da je Vikipediju citiralo i da nisu naišli na probleme. Ostali učesnici su o iskustvu citiranja napisali:

12. *Da. Na fakultetu su tražili da izbacim Vikipediju iz referenci te da se ona ne može koristiti u te svrhe. Nije naučno relevantna.*

19. *Jedan od profesora neprestano insistira na tome da Vikipedija ne može biti pouzdan izvor podataka. Ostali je mahom i sami koriste...*

24. *Kritika profesora, kritika profesora, kritika profesora!!!*

42. *Ne, do sada nisam imala nikakvih problema, a radim sa eminentnim naučnicima iz moje oblasti koji mi recenziraju radove.*

47. *Da, sa profesorom na fakultetu koji isključivo odbija da u literaturi seminarskog rada stoji Vikipedija.*

48. *Da. Pri izradi diplomskog rada profesorka mi nije priznala kao relevantne sve informacije koje sam pronalazila na internetu.*

Iz odgovora na ovo pitanje možemo da zaključimo nekoliko stvari. Pre svega, predavači sa studentima ne sprovode nikakvu vrstu metodološke pripreme i pripreme iz akademskog pisanja, niti osećaju potrebu da unapred zajedno sa studentima

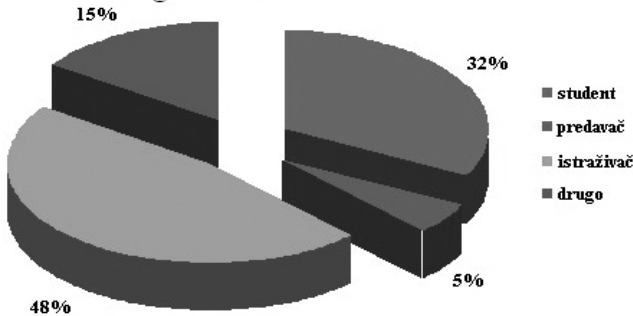
definišu neke okvire i principe rada sa izvorima. Oni prepuštaju studentima da sami definišu koga i kako treba da citiraju, da bi nakon toga vraćali radove. Ono što je najvažnije, predavači očigledno radije biraju da situaciju u vezi sa Vikipedijom ostave nejasnom, nego da osposobljavaju studente kroz zajedničke diskusije da ovom izvoru kritički pristupe i maksimalno upotrebe njegove prednosti za unapređivanje svog istraživačkog rada. To ukazuje na problem koji bi trebalo da bude bolje istražen u budućnosti i na jednu veliku slabost istraživačkog i akademskog rada u Srbiji, gde se ne prepoznaje nužnost da se u dogovoru sa svim članovima unapred definišu i objavljuju procedure koje pre toga bivaju predmet akademskih debata i koje bi svima olakšale snalaženje.

Zaključak

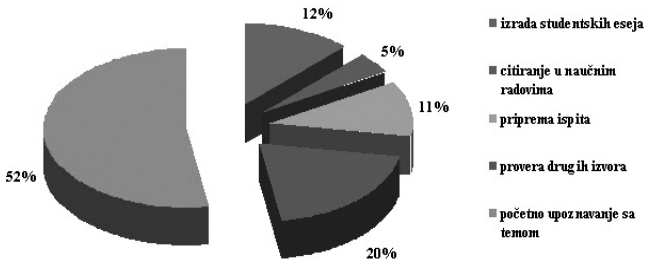
Zaključak koji se nameće iz odgovora koje smo dobili o odnosu koji prema Vikipediji kao izvoru u naučnom radu jeste da je reakcija akademske zajednice na ovaj savremeni fenomen začuđujuće ambivalentna, s obzirom na to koliko je upotreba Vikipedije rasprostranjena. Pitanje kao takvo u javnosti akademske zajednice nije otvoreno ni kritički sagledano kao pitanje od opšteg značaja, koje ne bi trebalo da se rešava od slučaja do slučaja, bez argumenata i po individualnom nahođenju. Jednostavnim prećutnim određivanjem izbegava se pružanje jasnih argumenta i razloga pred javnošću akademske zajednice, koji bi pružali neku mogućnost za razlikovanje kada i kako citiranje Vikipedije biva neizbežno, a u kojim okolnostima je ono neadekvatno.

Na stranu to što SCIndeks baza naučnih radova na srpskom jeziku beleži 5 primera upotrebe Vikipedije u citatima, daleko je važnije to što se ovim društvenim savremenim fenomenom koji se pre svega tiče akademske zajednice i naučnog rada bavi svega jedan rad zabeležen u njihovoj bazi podataka. To govori o jednoj strukturnoj tendenciji aktera srpskog visokog obrazovanja da ne debatuju teme koje svega definišu okvire njihovog rada i uspostavljaju forum za diskusiju na kom se mogu odmeriti argumenti i naći neka sveobuhvatnija rešenja. Pitanje je da li uopšte mogu postojati takve strategije i inicijative u datim strukturnim uslovima, ali ovo istraživanje ukazuje na njihovu neophodnost. Ako stručnjaci svih disciplina širom sveta mogu i koriste svoje sposobnosti argumentacije da objasne barem delić ovog složenog fenomena, zbog čega bi to bilo neprihvatljivo za lokalne istraživače i predavače, koji očigledno smatraju da njihovo prihvatanje ili neprihvatanje Vikipedije kao izvora u istraživačkim radovima treba da ostane nedodirljivo, neobjašnjeno i izvan svake diskusije.

Prilog br. 1: Struktura učesnika

Prilog br. 2: Svrha korišćenja Wikipedije u istraživačkom radu

LITERATURA:

Achkerman D., Surviving Wikipedia: Improving Student Search Habits through Information Literacy and Teacher Collaboration, *Knowledge Quest* 33 (5), 2005, str. 38–40.

Aharony N., The Use of Wiki in an Academic Course: A Qualitative Investigation, *Proceedings of the Informing Science & IT Education Conference (InSITE)*, Varna 2008.

Beck U., Giddens A. i Lash S., *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Cambridge 1994.

Bush V., As We May Think, *The Atlantic* July 1945.

Chandler J. C. i Gregory S. A., Sleeping with the Enemy: Wikipedia in the College Classroom, *The History Teacher* 43 (2), 2010, str. 247–257.

Cohen N., History Department Bans Citing Wikipedia as a Research Source, *The New York Times*, 21. 2. 2007, http://www.nytimes.com/2007/02/21/education/21wikipedia.html?_r=1.

Coleman A., Students 'should use Wikipedia', *BBC News*, 7. 12. 2007, 14. 6. 2012, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7130325.stm>.

Davidson C. N., We Can't Ignore the Influence of Digital Technologies, *Chronicle of Higher Education* 53 (29), 2007.

- Dennis K., Technologies of Civil Society, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 20, 2009, str. 19–34.
- Evers S., *An Introduction To Open Source Software Development*, Technical University of Berlin, Berlin 2000.
- Fallis D., Toward an Epistemology of Wikipedia, *Journal of the American Society for Information and Technology* 59 (10) 2008, str. 1662–1674.
- Finger M., What Role for Government in E–Government?, *Journal of E–Governance* 33 (4), 2010, str. 197–202.
- Gibbons M. et al., *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*, London 1994.
- Giles J., Internet encyclopaedias go head to head, *Nature* 438, 2005, str. 900–901.
- Head A. J. i Eisenberg M. B., How Today’s College Students Use Wikipedia for Course–Related Research, *First Monday* 15 (3), 2010.
- Hunt T. J. i Hunt B., New Voices: Research and Authority in an Online World: Who knows? Who Decides?, *The English Journal* 95 (4), 2006, str. 89–92.
- Lim S., How and Why Do College Students Use Wikipedia?, *Journal of the American Society for Information and Technology* 60 (11), 2009, str. 2189–2202.
- Luyt B. et al., Improving Wikipedia’s Accuracy: Is Edit Age a Solution?, *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 59(2), 2008, str. 318–330.
- Miller N., Wikipedia and the Disappearing “Author”, *ETC: A Review of General Semantics* 62, 2005, str. 37–40.
- Murray H. B. i Miller J. C., Wikipedia in Court: When and How Citing Wikipedia and Other Consensus Websites is Appropriate, *St. John’s Law Review* 84, 2010.
- Nix E. M., Wikipedia: How it Works and How it Can Work for You, *The History Teacher* 43 (2), 2010, str. 259–264.
- O’ Leary M., Wikipedia: Encyclopaedia or Not?, *Information Today* 2005, 22 (8), str. 49–53.
- O’ Sullivan Dan, *Wikipedia–A New Community of Practice?*, Surrey 2010.
- Perovic S., The Intelligible as a New World? Wikipedia versus the Eighteenth-Century Encyclopédie, *Edinburgh University Press* 34 (1), 2011, str. 12–29.
- Reagle Jr. J. M., *Good Faith Collaboration: The Culture of Wikipedia*, Cambridge & London 2010.
- Shahjahan A. R., The Roles of International Organizations (IOs), in: *Globalizing Higher Education Policy*, eds. Smart J. C., Paulsen i Mic-

hael B., Higher Education: Handbook of Theory and Research 27, 2011, str. 369–409.

Shachaf P. et al., Global Perspective on Wikipedia Research, *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology* 45 (1), 2008, str. 1–4.

Stakić Đ., Viki tehnologija–nastanak, razvoj i značaj, *Infoteka X* (1–2), 2009, str. 69–78.

Waters N. L., Why You Can't Cite Wikipedia in My Class, *Communications of the ACM* 50 (9), 2007, str. 15–17.

Internet izvori:

<http://scindeks.ceon.rs/>

Vikipedija

http://meta.wikimedia.org/wiki/Wikipedia.org_is_more_popular_than...

http://en.wikipedia.org/wiki/Wikimedia_Foundation

<http://en.wikipedia.org/wiki/Nupedia>

http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:What_Wikipedia_is_not

http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Core_content_policies

Meta–viki

http://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias

<http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>

Britanica Online

Robert L. C., & Warren E. P., Encyclopedia, Encyclopædia Britannica Online, 14. 6. 2012, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/186603/encyclopaedia/186603main/>

SANJA PETKOVSKA

Sanja Petkovska
University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade

USING WIKIPEDIA IN RESEARCH

Abstract

Wikipedia as an encyclopaedia and a social network engaged in the development of modern information technology is a phenomenon that causes many debates and controversies. As an international community committed to the idea of expanding knowledge through the new media, Wikipedia has epistemological, political, social and economic consequences that are important to the modern higher education and research. Due to insufficient research of this issue in our region, this paper in the first part addresses the dimension of Wikipedia as an encyclopaedia, a technology and a social network, with emphasis on the relationship to the structure and status of knowledge, higher education institutions and processes of knowledge production and distribution. The second part deals with the critics of Wikipedia for its implications to the status and structure of knowledge through reflection of social, economic, political and cultural circumstances in which Wikipedia is created and continues to intercede on a global level. The third part is a presentation of results of an exploratory qualitative research of the use of Wikipedia in researches, conducted with academics from Serbia.

Key words: *encyclopaedia, research, social network, critique*

Siniša Stefanović, *1300 kaplara*,
Beograd 2012.